

CZU: 94(478)"1812/1867" + 351.742(478)(091)

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.6583866>

ÎNFIINȚAREA STRUCTURILOR CORPULUI DE JANDARMI ÎN BASARABIA (1812-1867)

Artur LEȘCU

Universitatea de Stat de Educație Fizică și Sport

În baza izvoarelor de arhivă inedite, aflate în custodia fondurilor Arhivei Naționale a Republicii Moldova, în articol este analizat procesul înființării în Basarabia a Corpului de jandarmi în primele cinci decenii după anexare. Importanța cercetării este determinată de faptul că jandarmii reprezentau instituție specializată a statului în suprimarea curentului național în Basarabia, rusificarea provinciei și transformarea ei într-o simplă gubernie rusească. Folosind datele documentale, autorul cercetează probleme ce țin de organizarea Corpului de jandarmi, componența și structura sa de cadre, efectul activității asupra vieții sociale a provinciei. Organ represiv al guvernului țarist, Corpul de jandarmi din Basarabia în prima perioadă a activității sale s-a recomandat ca o instituție puțin eficientă, incapabilă să înăbușe sentimentele naționale la populația autohtonă.

Cuvinte-cheie: *Basarabia, jandarmi, comandant, ținut, echipă, anchetă, administrație civilă, ofițer, funcționar, buget, militari, Ismail, activitate subversivă, arest.*

ESTABLISHMENT OF THE STRUCTURES OF THE GENDARMY BODY IN BESSARABIA (1812 - 1867)

Based on the original archive sources, in the custody of the funds of the National Archive of the Republic of Moldova, the article analyzes the process of setting up the Gendarmerie Corps in Bessarabia in the first five decades after annexation. The importance of the research is determined by the fact that the gendarmes represented a specialized state institution in the suppression of the national current in Bessarabia, the Russification of the province and its transformation into a simple Russian government. Using documentary data, the author investigates issues related to the organization of the gendarmerie corps, its composition and structure of personnel, the effect of the activity on the social life of the province. A repressive body of the tsarist government, the Gendarmerie Corps in Bessarabia, in the first period of its activity was recommended as an inefficient institution, unable to stifle national feelings among the local population.

Keywords: *Bessarabia, gendarmes, commander, land, team, investigation, civil administration, officer, civil servant, budget, military, Ismail, subversive activity, arrest.*

Introducere

Imperiul Rus, un stat autocrat, cu puternice rămășițe ale dreptului feudal de castă, era bazat pe un sistem de drept care avea ca scop intimidarea cetățeanului în vederea apărării și conservării orânduirii sociale anacronice existente. De siguranța regimului și ordinii interne erau responsabile diferite instituții specializate de stat, printre care un rol central îi revenea Corpului de jandarmi. Implementarea în Basarabia a organelor de urmărire politică și securitatea statului, reprezentată tradițional de jandarmi, a început odată cu înființarea acestui corp la nivel central și poate fi divizată în două etape distincte. Prima perioadă, de la anexarea Basarabiei și până în anul 1867, este caracterizată prin înființarea subunităților de jandarmi care activau în cadrul Batalionului serviciului de garnizoană din Chișinău și aveau, preponderent, misiune de poliție militară. A doua etapă cuprinde perioada anilor 1867-1917.

Înființarea și activitatea Corpului de jandarmi (1812-1867)

Inițial după anexare, Basarabia nu dispunea de unități speciale de jandarmi. Funcția de poliție militară o îndeplinea Batalionul serviciului de garnizoană din Chișinău, înființat conform hotărârii împăratului Alexandru I, la 10 ianuarie 1814, din companiile de stat-major din București și Iași, aflate în subordinea guvernatorului civil al Basarabiei [1]. Acest batalion era compus din șase companii și un detașament de invalizi [2]. Ulterior, detașamente de invalizi au fost înființate în toate reședințele ținutale ale Basarabiei. Unitate de sine stătătoare de jandarmi, denumită Echipa de jandarmi Chișinău, cu misiune de poliție militară, apare abia în 1824, când este pentru prima dată menționată în *Lista unităților militare dispuse în Basarabia* pentru acel an [3], ea fiind cantonată într-o cazarmă din piatră din oraș [4]. Din punct de vedere organizațional, această echipă era parte componentă a Batalionului serviciului de garnizoană din capitala regiunii. De la înființare, comandant al Echipei

de jandarmi Chișinău era, până în anul 1831, căpitanul Grodețchi [5], când a fost înlocuit de către ștab-căpitanul Vitcovschi [6]. Cu trecerea timpului devenea tot mai clar că o singură echipă de jandarmi pentru un spațiu geografic atât de vast, cum era Basarabia, unde în 1829-1831 staționau 45 000 de militari, iar în 1832-1833 – 34 000 de militari [7], cu o disciplină și comportament al militarilor nu tocmai înalt, având o rată înaltă de sinucideri în rândul efectivului de rând [8], cu greu făcea față provocărilor. Ținând cont de situația creată, în 1837 a fost înființată încă o subunitate de jandarmi, la Ismail, la comanda căreia a fost numit porucicul Egor (Gheorghe) Nemirovici-Dancenco [9]. Măsura respectivă a coincis cu derularea unor schimbări în cadrul Corpului de jandarmi care prevedea modificarea componenței, completării și structurii corpului, finalizate cu aprobarea, în 1836, a noului Statut al Corpului de jandarmi. Conform acestui Statut, în fiecare gubernie și regiune ale imperiului, inclusiv în Basarabia, erau delegați câte un ofițer superior al Corpului, secundat de un adjutant. Acestui ofițer superior erau de acord subordonate pe linia de serviciu operativ echipele de jandarmi din ținuturi, care erau extrase din cadrul batalioanelor serviciului de garnizoană, rămânând, totodată, formal în cadrul armatei. Structura respectivă a fost introdusă în Basarabia în 1834, odată cu numirea la Chișinău în funcția de *ofițer superior al Corpului de jandarmi delegat în Basarabia* (șef jandarmi) a colonelului Alexandru Andrei Șnel, fost ofițer de cavalerie, cavalier al ordinului Sf. Gheorghe clasa a 4-a (1 decembrie 1835). Acest reper cronologic este confirmat și prin faptul că în 1833 Echipa de jandarmi Chișinău era încă subordonată maiorului Bucinschi, comandant al Batalionului serviciului de garnizoană din capitala regiunii [10].

În 1837 colonelul A.Șnel este avansat prin transferul său la Odesa, unde este numit în funcția de șef (comandant) al Regiunii a V-a a Corpului de jandarmi, cu acordarea gradului de general-maior, iar în locul său la Chișinău a fost transferat din Tula locotenent-colonelul Dimitrie Vasile Daușchevici [11]. Cu activitatea sa la Chișinău este legată încheierea Corpului de jandarmi din Basarabia și aducerea acestuia, prin completarea funcțiilor vacante, la rigorile regulamentare. Astfel, structura organizatorică a devenit una completă, fiind reprezentată de locotenent-colonelul D.V. Daușchevici – ofițer superior al Corpului de jandarmi delegat în Basarabia (șef), adjutantul ofițerului superior – căpitanul Ștefan Zaharia Mățul, șeful (comandantul) echipei de jandarmi Chișinău – porucicul Luca Filip Pustovoitov, șeful (comandantul) Echipei de jandarmi Ismail – porucicul Egor (Gheorghe) Vasile Nemirovici-Dancenco [12]. Aflarea lui D.V. Daușchevici în funcție a fost una de scurtă durată, el fiind înlocuit, în 1840, de locotenent-colonelul Corpului de jandarmi Feodor Nicolae Ostolopov, transferat în Basarabia la insistențele șefului Regiunii a V-a, generalul A.Șnel, care îl cunoștea personal, pentru a întări și îmbunătăți activitatea Corpului în Basarabia. Cu venirea noului șef au fost efectuate unele remanieri în componența nominală a Corpului. Așadar, în funcția de adjutant a fost numit ștab-căpitanul Zaharie Ștefan Mățul (reieșind din numele de familie și patronimic, acesta era fiul căpitanului Ștefan Mățul), iar în cea de comandant al Echipei de jandarmi Chișinău – porucicul Ion Achim Tătarul [13]. În componența respectivă Corpul de jandarmi a activat până în 1848, când locotenent-colonelul F.Ostolopov a fost trimis în trupe să participe în campania de înăbușire a revoluției din Transilvania și Țările Române. Tot acolo a fost trimis și porucicul Ion Tătarul. În acel an, la Chișinău, în funcția de șef al Corpului de jandarmi a fost numit maiorul Petru Raspopov, ulterior locotenent-colonel [14], iar la 30 octombrie 1847 în funcția de comandant al Echipei de jandarmi Chișinău a fost numit porucicul Vasile Ivan Rostvinschi [15]. În anul 1850, în locul căpitanului Zaharie Mățul, în funcția de adjutant al Corpului de jandarmi din Basarabia a fost numit porucicul Visarion Bogdanov [16], iar în 1853 – ștab-căpitanul Ion Canano [17].

Remanieri substanțiale în structura Corpului de jandarmi din Basarabia au avut loc după Războiul Crimeei (1853-1856), când ținutul Ismail a trecut în România. Datorită acestei strămutări, noul șef al Corpului de jandarmi din Basarabia, locotenent-colonelul Stepan Ermolin, a mutat Echipa de jandarmi din Ismail la Akkerman (Cetatea Albă), ea primind denumirea Echipa de jandarmi Akkerman, rămânând în continuare sub comanda căpitanului Egor Nemirovici-Dancenco [18], iar la 2 martie 1859 echipa a fost definitiv desființată [19]. Respectiva structură, precum și componența nominală a Corpului de jandarmi a rămas neschimbată până la reforma Corpului din 1867. Organigrama Corpului de jandarmi din Basarabia în prima jumătate a secolului al XIX-lea poate fi reprezentată în felul următor:

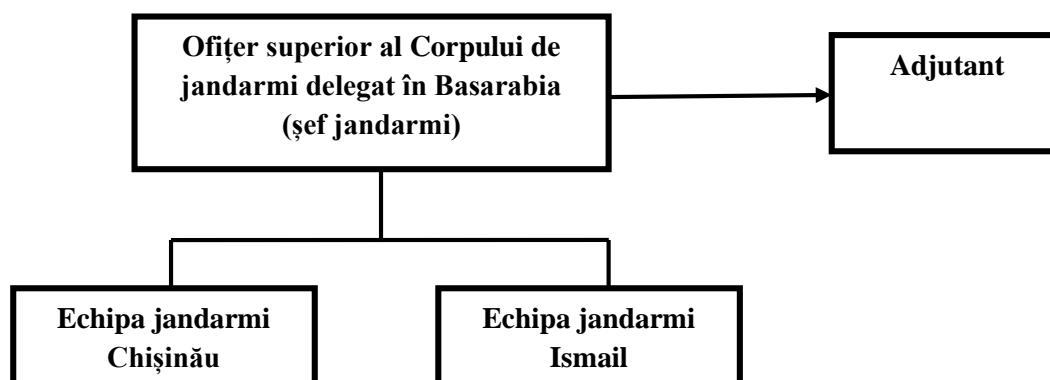

Fig.1. Organigrama Corpului de jandarmi din Basarabia, prima jumătate a sec. al XIX-lea¹.

După cum putem observa, structura Corpului era una compactă, cuprinzând cel mult patru ofițeri. Acestui număr restrâns de ofițeri se adăuga efectivul a două echipe de jandarmi, care erau destul de reduse numeric. Astfel, în 1838 trupa Echipei de jandarmi Ismail număra 25 de persoane [20], iar cea din Chișinău – 34 de ostași [21]. Numărul ostașilor de rând nu varia substanțial de la an la an, rămânând practic constant. Așadar, în vara anului 1853 Echipa de jandarmi Chișinău număra 35 de ostași, iar cea din Ismail – 32 de ostași [22].

Trecerea în revistă a componenței de cadre a Corpului în prima perioadă de activitate evidențiază faptul că toți ofițerii din Corpul de jandarmi din Basarabia au venit în serviciul respectiv din armată, fiind militari de carieră, trecuți prin războaiele napoleoniene, ruso-turce, decorați cu distincții militare și civile, însă fără o experiență operativă. Primul șef de jandarmi din Basarabia, colonelul Alexandru Șnel, a intrat în Corp de la funcția de loțiitor al comandantului Regimentului de Vânători călare Seversk, fiind decorat pentru meritele sale demonstrate pe câmpuri de luptă cu ordinile Sf. Ana clasa a 2-a, Sf. Vladimir clasa a 3-a și Sf. Gheorghe clasa a 4-a [23]. Cel de-al doilea șef, locotenent-colonelul Dmitrie Dușenchevici, era tot militar de carieră care, pentru faptele sale de vitejie și curaj în cadrul Regimentului Ciuguev de Ulani în războaiele napoleoniene, a fost decorat cu ordinul Sf. Ana clasa a 3-a și cu ordinul Sf. Vladimir clasa a 4-a cu fundă [24]. La fel și colonelul Feodor Ostolopov era un ofițer activ care, pentru campania din 1848 din Transilvania, a fost decorat cu ordinul Sf. Gheorghe clasa a 4-a. Și ceilalți ofițeri erau veniți din trupe, dar din ei toți se evidențiază căpitanul Egor (Gheorghe) Nemirovici-Dancenco, comandantul inamovibil al Echipei de jandarmi Ismail, cavaler al ordinului Sf. Gheorghe clasa a 4-a pentru campania din Transilvania [25]. De curaj personal a dat dovadă și ștab-căpitanul V.Rostvinski, care în 1835 a salvat din incendiu un ofițer grav bolnav și imobil, fapt pentru care a fost decorat de Nicolae I cu medalia de aur cu inscripția „Pentru salvare din incendiu” [26].

O altă particularitate a jandarmilor din regiune era numărul mare de basarabeni. Pe întreaga durată a primei perioade de existență a Corpului, cel puțin cinci ofițeri din componența sa, ceea ce însemna 50% din efectivul de ofițeri, erau moldoveni sau originari din Basarabia. Acești ofițeri erau: Zaharie și Ștefan Mățul, Ion Tătarul, Ion Canano, Vasile Rostvinski.

Consecință directă a primelor două particularități ale Corpului de jandarmi din Basarabia era cea de-a treia caracteristică – semiamatorismul manifestat în activitatea operativă și numărul mic de dosare desfășurate. Grosul lucrului operativ în domeniul cercetării diferitelor cazuri ce țineau de securitatea statului și ordinea internă era desfășurat de organele de poliție. Primul caz de desfășurare a unei anchete de sine stătătoare de către jandarmi a fost cea de evadare, în noaptea de 5 noiembrie 1833, din carcera corpului de gardă al garnizoanei Chișinău a faimosului haiduc Tobultoc, care, fiind prins în 1835, a depus mărturie că în evadarea sa a fost ajutat de către adjutantul comandantului garnizoanei Chișinău, ștab-căpitanul Boldescul (în unele documente familia este transcrisă cu Boldevscul) [27]. Gravitatea învinuirii în presupusă evadare a unui ofițer activ al armatei a impus pornirea, la 8 ianuarie 1835, a unei anchete secrete, desfășurarea căreia era pusă pe seama adjutantului Corpului de jandarmi, porucicul Mățul. Ultimul, timp de două săptămâni cât a durat ancheta, a

¹ Schema a fost alcătuită de către autor în baza materialului din ANRM, F.2, inv.1, d.1295; f.31, d.5982; f.13 verso.

câștigat încrederea haiducului, care a confirmat că îl cunoaște pe ștab-căpitanul Boldescul, ultimul ajutându-l să evadeze [28]. Ancheta desfășurată de Mâțul nu a găsit probe concludente care ar demonstra vina ștab-căpitanului, el fiind absolvit de învinuire ca persoană calomniată de Tobultoc. Culpabili au fost recunoscuți locotenent-colonelul Ștater, comandantul garnizoanei Chișinău, acuzat în neglijența efectuării obligațiilor de serviciu, și căpitanul Olșevschi, ofițerul de serviciu pe gărzi, pentru lipsa controlului personal al celei unde era închis Tobultoc [29].

Alt caz, cercetat în martie 1845, era legat de activitatea administratorului închisorii din Chișinău, care a fost învinuit de către deținuți că manifesta un comportament brutal, aplica bătăi și alte fărâdelegi față de ei. Ancheta secretă a fost înfăptuită de însuși șeful Corpului de jandarmi, locotenent-colonelul Ostolopov. Ca și în cazul ștab-căpitanului Boldescul, administratorul închisorii a scăpat basma curată, fiind elogiât de anchetator, în raportul său secret din 14 martie 1845 pe numele guvernatorului Basarabiei, ca o persoană onestă, dedicată în exclusivitate serviciului, calomniat de arestanți, susținuți de unii răuvoitori din cadrul poliției orășenești [30].

Pe bună dreptate, cel mai răsunător caz din această perioadă a existenței Corpului a fost cel legat de pretinsa activitate filo-polonă a funcționarilor Carantinei centrale din Ismail, Leontovschi și Lazarevici. În luna august 1863, pe numele colonelului Stepan Ermolin, ofițer superior al Corpului de jandarmi delegat în Basarabia (șef jandarmi), a parvenit un denunț din partea unor funcționari din Carantina centrală din Ismail despre activitatea antistatală a inspectorului acestei carantine Leontovschi și a medicului șef Lazarevici. În scurt timp despre acest denunț a aflat și guvernatorul general al Novorossiei și Basarabiei, generalul de infanterie Oavel von Kotzebue, care a ordonat investigarea cazului [31]. La 21 august 1863, colonelul St.Ermolin dispune începerea investigației funcționarului superior pentru misiuni speciale pe lângă guvernatorul Basarabiei, Mișcenco, și a adjutantului Corpului de jandarmi, căpitanului Demianco. De precizat că superior pe desfășurarea anchetei a fost numit Mișcenco și nu reprezentantul Corpului de jandarmi, fapt ce confirmă o dată în plus că oficialii Corpului încă nu dispuneau de cunoștințe și experiență necesară în vederea desfășurării unor astfel de anchete complicate. Deplasându-se în localitatea Cubei, sediul central al Carantinei centrale din Ismail, Mișcenci și Demianco au constatat că funcționarii pârâți, ambii polonezi de origine, în convorbiri cu caracter personal susțineau cauza insurgenților poloni, criticau măsurile adoptate de către autoritățile ruse îndreptate împotriva răsculaților, catalogându-le ca „barbare și inumane”, susțineau că insurgenții peste puțin timp vor apărea și în Bugeacul românesc, fapt ce s-a adevărat ulterior prin cunoscutul conflict armat de la Costanglia (Cairaclia), informația fiind confirmată de martori oculari [32]. Totuși, ancheta nu a găsit în comportamentul lor elemente de infracțiune sau de activitate subversivă îndreptată împotriva Imperiului Rus, ei fiind suspectați, ca polonezi, în simpatizarea cauzei polone². Ba mai mult, pârătorul, medicul Carantinei Kappel, a fost atenționat pentru utilizarea expresiilor calomnioase despre presupusă susținere a celor doi funcționari în cercurile guvernamentale înalte din St. Petersburg [33].

Concluzii

Analizând activitatea Corpului de jandarmi în prima perioadă de activitate (1812-1867), putem constata că eficacitatea acestuia era una foarte mică, fiind consemnate numai trei cazuri de anchetă, în timp ce organele de drept civile (tribunalele și poliția) investigau anual sute de dosare. Numai în 1858 tribunalele din Basarabia au investigat 27 de cazuri de fugă peste hotarele țării, 7 cazuri de nesupunere față de autorități, 3 cazuri de blasfemie și un caz de sacrilegiu³, care toate au trecut neobservate de jandarmi. Unicul moment prin care s-a făcut remarcant Corpul era construirea pentru efectivul Echipei de jandarmi Chișinău a unei cazarme din piatră, care a costat bugetul regional pentru anii 1838-1841 36 000 de ruble asigurate⁴.

Referințe:

1. LEȘCU, An. *Basarabia și asigurarea logistică a trupelor ruse în anii 1812-1874*. București: Editura Militară, 2018, p.55.
2. *Полное Собрание Законов Российской Империи. Собрание второе*. Том XXXII. Санкт-Петербург: Типография II Отделения Собственного Его Императорского Величества Канцелярии, 1830. Указ №25513 от 10 января 1814 г., с.715.

² ANMR, f.89 verso.

³ LEȘCU, Ar. *Legislația punitivă și sistemul penitenciar din Basarabia, 1812-1864*. Chișinău: Valinex, 2021, p.63.

⁴ LEȘCU, An. *Basarabia și asigurarea logistică a trupelor ruse în anii 1812-1874*. București: Editura Militară, 2018, p.149.

3. Arhiva Națională a Republicii Moldova (în continuare – ANRM), F.2, inv.1, d.880, f.85 verso.
4. ANRM, F.3, inv.1, d.581, f.26.
5. *Список генералов, штаб- и обер-офицеров всей Российской армии с показанием чинов, фамилий и знаков отличий*. Санкт-Петербург: Типография Главного Штаба Его Императорского Величества, 1828, с.902; *Список генералов, штаб- и обер-офицеров всей Российской армии с показанием чинов, фамилий и знаков отличий*. Санкт-Петербург: Типография Главного Штаба Его Императорского Величества, 1829, с.917.
6. *Список генералов, штаб- и обер-офицеров всей Российской армии с показанием чинов, фамилий и знаков отличий*. Санкт-Петербург: Типография Главного Штаба Его Императорского Величества, 1831, p.1042.
7. LEȘCU, An. *Op. cit.*, p.144.
8. ЛЯХОВ, М. *Русская армия и флот в войне с Османской Турцией в 1828-1829 годах*. Ярославль: Верхне-Волжское книжное издательство, 1972, с.69.
9. МОДЗАЛЕВСКИЙ, В. *Малороссийский родословник*. Том третий. Л-О. Киев: Типо-Литография „С.В. Кульженко”, 1910, с.651.
10. ANRM, F.2, inv.1, d.2730, f.53.
11. Государственный Архив Тульской Области, F.90, inv.1, vol.18, d.14208. Disponibil: <http://w.w.w.gato.tularegion.ru/object/4558784>. [Accesat: 29.12.2021]
12. *Новороссийский календарь на 1839 год, издаваемый при Ришельевском Лицее*. Одесса: Городская Типография, 1838, с.254.
13. *Новороссийский календарь на 1841 год, издаваемый при Ришельевском Лицее*. Одесса: Городская Типография, 1840, с.197.
14. *Новороссийский календарь на 1849 год, издаваемый от Ришельевского Лицея*. Одесса: Городская Типография, 1848, с.261.
15. ANRM, F.88, inv.1, d.412, f.3 verso.
16. *Новороссийский календарь на 1851 год, издаваемый от Ришельевского Лицея*. Одесса: Городская Типография, 1850, с.263.
17. *Новороссийский календарь на 1854 год, издаваемый от Ришельевского Лицея*. Одесса: Городская Типография, 1853, с.290.
18. *Новороссийский календарь на 1857 год, издаваемый от Ришельевского Лицея*. Одесса: Городская Типография, 1856, с.303.
19. ANRM, F.2, inv.1, d.6937, f.1.
20. ANRM, F.2, inv.1, d.1295, f.31.
21. ANRM, F.2, inv.1, d.3077, f.1 verso.
22. ANRM, F.2, inv.1, d.5982, f.13 verso.
23. *Список генералов по старшинству*. Санкт-Петербург: Военная типография, 1844, с.292.
24. *1812 год в воспоминаниях современников*. Москва: Наука, 1995, с.105.
25. МОДЗАЛЕВСКИЙ, В. *Малороссийский родословник*. Том третий. Л-О. Киев: Типо-Литография „С.В. Кульженко”, 1910, с.651.
26. ANRM, F.88, inv.1, d.412, f.3.
27. ANRM, F.2, inv.1, d.2827, f.9.
28. ANRM, F.297, inv.1, d.1, f.1 verso.
29. ANRM, F.2, inv.1, d.2827, f.14 verso.
30. ANRM, F.2, inv.1, d.4710, f.6.
31. ANRM, F.2, inv.1, d.7642, f.4.
32. ANRM, F.2, inv.1, d.7642, f.15 verso.
33. ANRM, F.2, inv.1, d.7642, f.89 verso.

Date despre autor:

Artur LEȘCU, doctor în istorie, Universitatea de Stat de Educație Fizică și Sport.

ORCID: 0000-0002-7756-9743

Prezentat la 19.04.2022